

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ І СОЦІАЛЬНА СПРАВЕДЛИВІСТЬ:
СПІВВІДНОШЕННЯ ЮРИДИЧНИХ НОРМ ТА ЕТИЧНИХ ЦІННОСТЕЙ**

**LEGAL REGULATION AND SOCIAL JUSTICE:
THE RELATIONSHIP BETWEEN LEGAL NORMS AND ETHICAL VALUES**

Балагура Т.В.,
здобувач кафедри права та публічного управління
ЗВО «Університет Короля Данила»

Метою є дослідити співвідношення юридичних норм і етичних цінностей у контексті правового регулювання та соціальної справедливості. Методика дослідження співвідношення юридичних норм і етичних цінностей у контексті правового регулювання та соціальної справедливості базується на комплексному підході, що поєднує правовий аналіз і етичну оцінку норм та принципів, що застосовуються в правовій системі. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: загальнонаукові методи аналізу та синтезу, аналіз нормативно-правових актів, порівняльний метод, етичний аналіз, прогностичний метод. Результати дослідження показали, що соціальна справедливість є важливим не лише теоретичним, а й практичним інструментом для побудови справедливого та процвітаючого суспільства. Гармонійне поєднання юридичних норм та етичних цінностей є основою для створення правової системи, яка здатна ефективно реагувати на сучасні соціальні, економічні та культурні виклики. У результаті аналізу виявлено, що етичні принципи, такі як рівність, справедливість, добробут та гуманізм, мають значний вплив на формування юридичних норм, що регулюють соціальну сферу. Це дозволяє забезпечити більш рівномірний доступ громадян до ресурсів та можливостей, сприяє захисту прав людини та формуванню соціальної згуртованості. Наукова новизна дослідження полягає в комплексному аналізі співвідношення юридичних норм та етичних цінностей у контексті правового регулювання соціальної справедливості. У роботі вперше виявлено, що гармонійне поєднання цих аспектів є ключем до ефективної правової системи, здатної реагувати на сучасні виклики та сприяти розвитку справедливого суспільства. Результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення правової системи України та інших країн, сприяючи формуванню більш справедливого та стабільного суспільства. Порівняльний аналіз інтеграції етичних цінностей у юридичні норми дозволяє розробити практичні рекомендації для поліпшення законодавства в контексті забезпечення соціальної справедливості.

Ключові слова: соціальна справедливість, правове регулювання, етичні цінності, Конституція України, рівність, недискримінація, соціальні гарантії, політична стабільність, соціальний захист, демократія.

The aim is to investigate the relationship between legal norms and ethical values in the context of legal regulation and social justice. The methodology for studying the relationship between legal norms and ethical values in the context of legal regulation and social justice is based on a comprehensive approach that combines legal analysis and ethical assessment of norms and principles applied in the legal system. The following methods of scientific knowledge were used during the study: general scientific methods of analysis and synthesis, analysis of regulatory legal acts, comparative method, ethical analysis, prognostic method. The results of the study showed that social justice is an important not only theoretical, but also a practical tool for building a just and prosperous society. A harmonious combination of legal norms and ethical values is the basis for creating a legal system that is able to effectively respond to modern social, economic and cultural challenges. The analysis revealed that ethical principles, such as equality, justice, welfare and humanism, have a significant impact on the formation of legal norms regulating the social sphere. This allows for more equal access of citizens to resources and opportunities, contributes to the protection of human rights and the formation of social cohesion. The study consists of a comprehensive analysis of the relationship between legal norms and ethical values in the context of legal regulation of social justice. The work first revealed that the harmonious combination of these aspects is the key to an effective legal system capable of responding to modern challenges and contributing to the development of a just society. The results of the study can be used to improve the legal system of Ukraine and other countries, contributing to the formation of a more just and stable society. A comparative analysis of the integration of ethical values into legal norms allows developing practical recommendations for improving legislation in the context of ensuring social justice.

Key words: social justice, legal regulation, ethical values, Constitution of Ukraine, equality, non-discrimination, social guarantees, political stability, social protection, democracy.

Постановка проблеми. У сучасних умовах стрімких соціально-економічних змін та зростаючих вимог до захисту прав людини питання правового регулювання та соціальної справедливості набувають особливої актуальності. Сучасна держава має не лише створювати й підтримувати систему чітких юридичних норм, але й інтегрувати в свою діяльність етичні цінності, що забезпечують справедливість, рівність і повагу до особистості. Такий інтегративний підхід дозволяє формувати правову систему, здатну адекватно реагувати на виклики часу, забезпечуючи баланс між формальними правовими гарантіями та моральними орієнтирами суспільства.

Правове регулювання виступає інструментом реалізації державної волі, встановлюючи загальні правила поведінки та соціального співіснування, тоді як етичні цінності визначають критерії справедливості, рівності та солідарності, що лежать в основі ефективного функціонування держави. Гармонійне поєднання юридичних норм із етичними принципами дозволяє не лише забезпечити стабільність і безпеку суспільства, а й сприяти його соціальній згуртованості та сталому розвитку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Незважаючи на значний обсяг наукових робіт, проблема гармоніза-

ції юридичних норм із етичними цінностями залишається актуальною через постійні соціально-економічні трансформації, виклики глобалізації та зміну моральних орієнтирів суспільства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціальна справедливість є багатограним поняттям, що охоплює всі аспекти суспільних відносин. Вона проявляється у народовладді, забезпеченні рівності громадян перед законом і судом, а також у рівноправності всіх людей незалежно від статі, раси, національності, мови, соціального статусу, місця проживання, релігійних поглядів або належності до громадських об'єднань. Справедливий державний устрій передбачає повагу до особистості, створення умов для її всебічного розвитку та соціальні гарантії. Це включає рівний доступ до освіти, медичного обслуговування та житла, а також підтримку материнства, дитинства та непрацездатних громадян.

Соціальна справедливість є комплексною категорією, що охоплює ключові сфери суспільного життя, зокрема політику, економіку, право та мораль. Усі ці сфери є самостійними, але функціонують узгоджено, забезпечуючи стабільний розвиток суспільства. В Україні соціальна справедливість закрі-

плена у Конституції України, а також у законодавчих актах, які спрямовані на захист прав і свобод громадян.

На увагу заслуговує дослідження В. В. Сокурєнка стосовно ролі соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави. В роботі прослідковується глибоке усвідомлення того, що сучасна держава не може функціонувати лише на базі сухих юридичних норм.

В. В. Сокурєнка наголошує, що соціальна справедливість має стати наріжним каменем правової системи. Це означає, що юридичні норми повинні не тільки регулювати поведінку суспільства, а й відображати етичні орієнтири, забезпечувати рівність, захист гідності та права кожного громадянина. Такий підхід дозволяє правовій системі бути більш людяною та адаптивною до потреб суспільства [1].

В роботі підкреслюється, що законодавча система повинна постійно еволюціонувати, враховуючи соціальні трансформації та моральні зміни в суспільстві. Це дуже актуально, адже в умовах стрімких соціально-економічних перетворень права мають бути гнучкими, щоб забезпечувати справедливість у нових реаліях. Також В. В. Сокурєнка переконливо доводить, що соціальна справедливість є не просто бажаним результатом, а фундаментальною вимогою для побудови правової соціальної держави. Лише через забезпечення рівного доступу до ресурсів, можливостей та прав людини держава може здобути довіру та підтримку своїх громадян [1].

Отож, позиція науковця стимулює до перегляду існуючих підходів до правового регулювання, закликаючи до гармонізації законодавства з етичними принципами. Особливо слід відзначити, що гармонізація законодавства з етичними цінностями створює підґрунтя для більш справедливого правопорядку. Такий підхід не лише знижує ризик соціальних конфліктів, що виникають через розбіжність між суворим юридичним формалізмом і моральними нормами, але й сприяє формуванню довіри громадян до державних інститутів. Інтеграція етичних орієнтирів у правову систему дозволяє більш гнучко реагувати на виклики часу, забезпечуючи як соціальну стабільність, так і справедливе вирішення конфліктів.

На нашу думку, висловлене вченою Н. І. Мозоль твердження підкреслює критичну роль соціальної справедливості у підтримці гармонійних і стабільних відносин у суспільстві. Соціальна справедливість справді є потужним фактором, що забезпечує не лише рівність і доступ до ресурсів, але й взаємоповагу між різними соціальними групами. Коли суспільство спільно визнає і підтримує принципи справедливості, це сприяє збереженню соціальної згуртованості і зміцненню політичної стабільності. Єдність суспільства є основою для функціонування всіх інших соціальних механізмів: економічних, політичних та культурних. Коли справедливість, як основний регулятор, гарантує захист прав кожного громадянина та забезпечує рівні можливості для всіх, це створює передумови для ефективного функціонування політичної системи. З того часу, коли соціальна справедливість відсутня або порушується, це може викликати невдоволення, протестні настрої та навіть політичну нестабільність. Таким чином, взаємодія проявів справедливості визначає здатність суспільства до саморегуляції, підтримуючи політичну стабільність і забезпечуючи позитивну динаміку розвитку. Це фундаментальна умова для побудови справедливого та здорового суспільства.

На нашу думку, позиція Мозоль Н. І. щодо ролі соціальної справедливості як соціального регулятора є надзвичайно актуальною. Соціальна справедливість виступає не просто як ідеологічна концепція, а як практичний інструмент забезпечення гармонії у суспільстві. Вона створює умови для рівномірного розподілу ресурсів, гарантує рівні можливості та захищає права кожного громадянина, що в свою чергу сприяє єдності суспільства та політичній стабільності [2, с. 57].

Коли прояви справедливості стають основою взаємодії між різними соціальними групами, зростає довіра до державних інститутів, що є важливим чинником для попередження соціальних конфліктів. У сучасних умовах, коли суспільство зазнає численних викликів через глобалізацію та соціально-економічні трансформації, інтеграція принципів справедливості в правове регулювання та державну політику набуває першорядного значення. Саме завдяки цьому підходу можливо створити стабільне та інтегроване суспільство, де політична стабільність не є випадковістю, а результатом свідомої роботи над забезпеченням справедливості в усіх сферах суспільного життя.

Правове регулювання та соціальна справедливість тісно переплітаються, адже законодавча система суспільства не може існувати поза рамками етичних принципів, на яких ґрунтується уявлення про справедливість. Вважаємо, що співвідношення юридичних норм і етичних цінностей має бути гармонізованим і динамічним процесом, що відповідає як вимогам правопорядку, так і моральним очікуванням громадян.

Юридичні норми створені для встановлення чітких правил поведінки, забезпечення безпеки, стабільності та правового захисту кожного члена суспільства. Вони мають офіційний статус, формально закріплені у законодавчих актах, що гарантує їх загальну обов'язковість. Проте, незважаючи на свою важливість, закони можуть бути недостатньо гнучкими, аби відобразити всі моральні нюанси та виклики часу. Іноді законодавство може відставати від етичних стандартів, особливо коли суспільство змінюється і виникають нові питання соціальної справедливості.

Етичні цінності, такі як повага до гідності людини, рівність, добросовісність та солідарність, формують моральний компас суспільства. Вони допомагають нам визначати, що є справедливим, а що ні, і стають критерієм для оцінки ефективності законів. Справжня соціальна справедливість можливе лише тоді, коли правове регулювання враховує ці моральні орієнтири, забезпечуючи не лише механічне виконання норм, а й справедливе вирішення конкретних життєвих ситуацій.

На практиці важливо, щоб законодавці та правозастосовчі органи постійно відстежували зміни в етичних поглядах суспільства та адаптували правову систему відповідно до нових викликів. Наприклад, питання рівності, недискримінації та захисту прав меншин набули особливої актуальності в сучасному світі. Закони, які регулюють ці сфери, повинні базуватися не лише на юридичних формалізмах, але й на загальнолюдських моральних принципах, що гарантують кожному право на гідне життя.

Конституція України гарантує низку фундаментальних прав, які мають як юридичне, так і етичне підґрунтя, спрямоване на забезпечення справедливості та рівних можливостей для кожного громадянина. Тобто, Конституція України не лише встановлює рамки для організації суспільних відносин, а й формує базові принципи – рівність, недискримінацію, соціальну солідарність та гарантію прав і свобод кожного громадянина, тобто можемо говорити про тісний діалог правового регулювання і соціальної справедливості.

Правове регулювання, згідно з Конституцією, виконує функцію створення умов для соціального захисту громадян. Закони, нормативні акти та державні політики мають не лише регламентувати поведінку, а й забезпечувати реалізацію соціальних гарантій, зокрема, у сфері охорони здоров'я, освіти, праці, житлового забезпечення. Це сприяє формуванню суспільства, де соціальна справедливість є орієнтиром при прийнятті рішень на всіх рівнях управління.

Конституція України, зокрема через положення про рівність перед законом і заборону будь-якої дискримінації (наприклад, передбачені статтею 21), формує базис для соціальної справедливості. Ці норми забезпечують рівний доступ громадян до прав, свобод і можливостей, що є необ-

хідною умовою для гармонійного розвитку суспільства. Завдяки цьому принципу кожен має право на справедливе ставлення, що сприяє зменшенню соціальних розколів і конфліктів [3].

Розглянемо декілька прикладів, співвідношення юридичних норм і етичних цінностей, що ілюструють, як право та мораль взаємодіють для забезпечення справедливості в суспільстві.

Принцип рівності перед законом. Юридично законодавство гарантує, що всі громадяни мають рівні права та обов'язки незалежно від їхніх особистих характеристик, таких як стать, раса, віросповідання чи соціальний статус. Цей аспект є фундаментальним для правового порядку, оскільки забезпечує рівний доступ до прав та можливостей для кожного. З етичної точки зору, принцип рівності відображає цінність справедливості та рівності, сприяючи усуненню дискримінації і забезпечуючи, щоб до кожної людини ставилися з повагою та без упереджень.

Свобода слова та свобода думки. Конституційні та законодавчі гарантії свободи висловлювань дозволяють громадянам відкрито обговорювати суспільні та політичні питання. Юридично ці свободи забезпечують можливість критичного аналізу та діалогу, що є важливим для функціонування демократичного суспільства. Етично свобода слова підтримує принцип відкритості, толерантності та поваги до різноманіття думок, що сприяє формуванню середовища, де кожна точка зору має право на існування і врахування.

Захист прав людини. Норми, що закріплюють основні права людини, такі як право на життя, гідність, свободу та особисту недоторканість, мають законодавче забезпечення і охороняються державою. Юридично ці положення створюють правову основу для захисту кожної особистості. Етичний вимір цього підходу полягає у відображенні гуманістичних цінностей, таких як повага до людської гідності та солідарність, що наголошують на важливості захисту прав кожного індивіда.

Презумпція невинуватості. Юридично цей принцип передбачає, що кожна особа вважається невинуватою до тих пір, поки її вина не буде доведена в судовому порядку. Це є основою справедливого судочинства і захисту прав людини, адже забезпечує об'єктивність і неупередженість у правовому процесі. Етичний вимір презумпції невинуватості полягає в тому, що вона відображає принцип справедливості та недопущення упередженості, що запобігає зловживанням владою і захищає гідність кожного громадянина.

Право на освіту забезпечено Конституцією, зокрема, стаття 53 гарантує кожній особі доступ до безоплатної початкової освіти та визначає умови для отримання освіти на інших рівнях [3]. Юридично це положення створює правову базу для доступу до знань, а етично – відображає фундаментальну цінність освіти як засобу розвитку особистості

та суспільства, сприяючи формуванню критичного мислення, самореалізації та зменшенню соціальної нерівності.

Ще одне важливе право – право на охорону здоров'я, яке зафіксовано в Конституції України через статтю 49. Воно зобов'язує державу створювати умови для забезпечення доступу до медичних послуг для всіх громадян [3]. Юридичний аспект цього права полягає у встановленні законодавчих гарантій для здоров'я, тоді як етичний вимір відображає гуманістичні принципи солідарності та поваги до життя, забезпечуючи кожній людині, незалежно від соціального або матеріального становища, можливість отримати належну медичну допомогу.

Право на працю та соціальний захист, закріплене у статті 43 Конституції України, гарантує не лише можливість працювати, але й забезпечує належні умови праці та механізми державного соціального захисту для громадян. Юридично це право регулюється законодавством, яке спрямоване на забезпечення рівноваги між роботодавцями та працівниками, а етично – відображає принципи соціальної справедливості і взаємопідтримки, що сприяє зменшенню економічної нерівності та збереженню гідності людини.

Також важливими є гарантії свободи зборів та асоціацій, передбачені статтею 36 Конституції України, які дозволяють громадянам мирно збиратися та створювати асоціації для вільного висловлення своїх поглядів і досягнення спільних цілей. Юридичний аспект цього права полягає у формальному закріпленні свободи організації та вираження думок, а етичний вимір підкреслює цінності свободи, відкритості та співпраці, що є запорукою розвитку демократичного суспільства та активної участі громадян у суспільному житті.

Розглянуті приклади демонструють, що юридичні норми не функціонують ізольовано, а базуються на глибоко вкорінених етичних цінностях, які спрямовують розвиток законодавства та забезпечують гармонійне співіснування членів суспільства.

Водночас, варто зазначити, що етичні цінності не завжди можуть бути однозначно закодовані в правових нормах. Етика часто має контекстуальний характер, залежить від історичного досвіду, культурних традицій і соціальних умов, що може ускладнювати їх пряме втілення у вигляді законів. Саме тому ефективна правова система повинна передбачати механізми інтерпретації і застосування законів, які дозволяють врахувати конкретні обставини та моральні аспекти окремих випадків.

Висновки. Соціальна справедливість є не лише ідеологічним орієнтиром, а й практичним інструментом для побудови справедливого та заможного суспільства. Гармонійне поєднання юридичних норм та етичних цінностей дозволяє правовій системі ефективно реагувати на сучасні виклики, сприяє формуванню соціальної згуртованості та забезпечує стійкий розвиток держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сокурєнко В. В. Роль соціальної справедливості в розбудові правової соціальної держави : дис... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. К., 2002. 189 с. URL: <https://mydisser.com/ua/catalog/view/sokurenko-valeriy-vasilovich-rol-socialnoi-pravedlivosti-v-rozbudovi-pravovoi-socialnoi-derzhavi.html>.
2. Мозоль Н.І. Проблема соціальної справедливості в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 11. 2022. С. 57-60.
3. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Радиврої України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.